

KUZEY AFRIKA CRO-MAGNOİDE'LERİ

Les Cro-Magnoïdes de l'Afrique du nord*

Yazan: Denise FEREMBACH

Paris Bilimsel Araştırma Ulusal Merkezi üyesi olan ve Cezair Bilimsel Araştırma Merkezi'nin hazırladığı "Cro-Magnon adamı" üzerindeki çalışmalara "Kuzey Afrika Cro-Magnoïde'leri" adlı araştırmaya katılan *D. Ferembach*'ın bu ilgi çekici yazısını sunmadan önce Cro-Magnon ırkı hakkındaki bilgilerimize kısaca bir göz atmayı uygun buluyoruz.

Homo primigenius'un Avrupa'da son buzul devrinin elverişsiz koşulları sonucunda sönmesinden sonra Üst Paleolitik kültürünü taşıyan fosil Homo sapiens'ler çeşitli formlarda birçok dalgalarla Avrupa'ya gelmiş ve bu devirden itibaren de Avrupa'da gelişmelerine devam etmişlerdir. Böylece fosil Homo sapiens'ler Neolitik ve Madenler çağlarından geçmek suretile ırkların gelişmesini devam ettirmişler ve daima değişen yeni ırkları oluşturmuşlardır. Bugünkü bilgilerimize göre Üst Paleolitik adamlarının bütün formları Doğudan gelmedir. Bunlar Doğuda Primigenius şekillerinden yeni şekilleri geliştirdikten sonra Avrupa'ya gelmişlerdir. Çünkü Avrupa'da daha başlangıçta görülen şekillerin farklı oluşu bunu saptamaktadır¹. *D. Ferembach* "Üst Paleolitik adamının atası néanderalien midir?" adlı yazısında bu konuya değinmektedir². Ona göre Néanderal'lerin birçok coğrafik ırkları Orta Paleolitik'te yaşamışlardır. Belli bir bölgede bazıları yani

*Bu yazı Gabriel Camps ve Georges Olivier'in çıkardıkları "L'Homme de Cro-Magnon" adlı eser içinde yer almıştır.

Arts et Métiers Graphiques, 18, Rue saignée, Paris.

1 Saller, K.: *Leitfaden der Anthropologie*, 1964 Stuttgart. "Homo roena" s. 416-514.

2 Ferembach, D.: *L'ancêtre de l'Homme du Paléolithique supérieur était-il néanderalien*. Colloque du l'Unesco "L'origine de l'Homme moderne" Paris 2-5 sep. 1969.

klasik Néandertal'ler çok özleşmişler ve soylarını devam ettirememişlerdir. Buna karşılık diğerleri muhtemel olarak Üst Paleolitik adamlarının atalarıdır. Bu sonuncular muhtelif devirlerde ve muhtelif yerlerde gözükmüşlerdir. Yazara göre beyinde meydana gelen dominant bir mütasyonun kafa kutusunu - kafa kutusunun plastisitesi dolayısıyla - değiştirmesi bu evrimin başlangıcı olarak ele alınabilir. Yine araştırmacıya göre Homo sapiens néandertalensis ile Homo sapiens arasında evrimsel bir devamlılık vardır. Kafa morfolojisi, endokran, endüstrinin incelenmesi ve bazı Homo sapiens'lerin Musteryen endüstrinin yapıcıları olmaları bunu göstermektedir. Homo sapiens néandertalensis ile Homo sapiens sapiens'ler arasındaki geçidi işaretleyen başlıca geçişmeler (transformation) beyinde frontal lobların büyümesi ve bununla birlikte alnın dikleşmesi, Kaş kemerlerinin küçülmesi, kafa kutusunun genellikle incelmeye, yüz genişliğinin azalması (bizygomatique genişlik) gibi karakterler olup bunlar zaten Üst Paleolitik insanının aktüel insana geçişinin evrimsel incelenmesinde de görülen geçişmelerden başka bir şey değildir.

Böylece Doğudan Avrupa'ya gelen Homo sapiens'ler Avrupa'yı muhtemelen bozulların erimesinden sonra küçük gruplar halinde iskân etmişlerdir. Bunlar içinde çeşitli gruplar gelişmiş ve bunlar daha sonraki büyük grupları oluşturmuşlardır. İşte bu gruplar içinde Üst Paleolitik'in belirgin ırk formlarını görmek mümkündür. Üst Paleolitik'te bu ırklar üçe ayrılmaktadır: 1) Cro-Magnon ırkı yani kafaları orta uzunlukta olan ırklar, 2) Uzun kafalı ırklar, 3) Yuvarlak kafalı ırklar.

Cro-Magnon ırkı bugünkü Avrupa ırklarının kaynak ırklarından biridir. Predmost buluntusu aracılığıyla daha eski şekillere bağlanır. Cro-Magnon ırkı Primigenius çevresinden bugünkü insana giden ilk aşamada gelişmiştir. Üst Paleolitik'te Avrupa'da bu ırka ait pek çok buluntular vardır ve bu devrin temel ırkını teşkil etmektedir. Cro-Magnon adı da Fransa'da Vézère vadisinin Dordogne departmanından gelmedir. Burada bir mağarada bu ırka ait iskelet kalıntıları bulunmuştur. Bu ırkın Üst Paleolitik'te Almanya (Mähren), kuzey İtalya, Fransa, İspanya, Kuzey Afrika ve Kanarya adaları gibi geniş bir alana yayıldığı görülür. İskandinavya'nın buzul sonrası iskânı da bunlarla başlamıştır. Bir taraftan da Akdeniz ırk formu ile ilgilidir.

Cro-Magnon ırkının Akdenizlilerle ilişkisini göstermesi bakımından burada yine *Ferembach*'ın yeni bir araştırmasına değinmeden geçemeyeceğiz¹. Yazar Orta-doğu'da modern ırkların kaynağı ve evrimi üzerinde bugünkü bilgilerimizin bilançosunu yaparken bu bölgede Paleolitik endüstrinin yaratıcılarının yalnız Néandertal'ler değil aynı zamanda bunların çağdaşı olan Proto-Cromagnoide'ler olduğunu ileri sürmektedir. Bu iki form arasında jenetik bir ilişki bulunmamakla beraber araştırmacıya göre bu bölgenin Üst Paleolitik adamları muhtemelen Proto-Cromagnoide'lerin torunlarıdır ve Natoufien onların eserdir. Fakat bu bölgede iskelet kalıntıları bulunmadığı için bu nokta henüz teyit edilmiş değildir. Akdenizlilerin ataları Natoufien'den itibaren Atlanto-méditerranéen (Eurafricain) ve Ibéro-insulaire (ince yapılı Akdenizliler) olmak üzere iki alt ırka ayrılmışlardır. Alpli'ler de bu zamanda görünmeye başlamışlardır.

Nihayet Cro-Magnon ırkı Kuzey Afrika'yı da iskân etmiştir. Cro-Magnon ırkı uzun ve oldukça geniş bir kafa şekli gösterir (mesokran). Kafa yüksektir, alın dik, yüz geniş ve oldukça kısa (basık), göz çukurları dardır. Burun incedir. Alt çene belirgin bir menton gösterir. Elmacık kemiklerinin ve alt çene açılarının genişliği yüze dikdörtgen bir biçim vermektedir. Boy uzundur. Bugün Cro-Magnon ırkının uzun boylu formu İsveç'te, Almanya'da Aşağı Saksonya'da ve Westfal bölgelerinde yaşamaktadır. Bu sebeple buralarda *Dol* veya *Faelisch* ırkından söz edilmektedir. Bu tipi oldukça saf bir şekilde Kanarya adalarının Guanche adı verilen eski halklarının bugün yaşayan torunları arasında da görmek mümkündür. Guanche'ların bir kısmı komşularının mensup olduğu ırk gruplarına Akdeniz ve Alpli ırklara mensupturlar. Fakat bir kısmı yukarıda tanımını yaptığımız tipe çok uyan özel bir tipe sahiptirler yani bunlar çok uzun boylu, mezosefal, basık ve geniş yüzlü, dört köşe çeneli, göz çukurları dar insanlardır. Bunlar Kuzey Afrika'da Paleolitik devirde yaşamış olan Cro-Magnon ırkının son izleridirler. 10.000 yılından fazla bir zaman içinde bu bölgede sönmüşlerdir. Bu ırk, Kuzey Afrika prehistorik yataklarında meydana çıkarılmış iskelet kalıntılarıyla bu bölgede fazlasıyla tanınmaktadır. Antropolojistler bunlardan küçük bir dalın yeni za-

¹ Ferembach, D.: Bilan de nos connaissances sur l'Origine et Evolution des Races modernes au Moyen-Orient. *Homo XXI*, Heft 2.

manlara kadar Kanarya adalarında devam edegeldiklerini bildirmektedirler. Örneğin *Eugen Fischer* (1931) bugün Kanarya adalarında yaşayan halk içinde Cro-Magnon ırkının zamanımıza kadar yaşayagelmış olanlarını tesbit etmiş ve bunları Kanarya adaları mezarlarından çıkarılmış kafalarla karşılaştırmıştır¹. Basık yüz, göz çukurlarının üst kenarının düz oluşu, elmacık ve özellikle alt çene açılarının genişliği ve bunun sonucu dikdörtgen biçimde bir yüz şekline burada yaşayan halk arasında raslamıştır. Bugün orada yaşayan açık renkli halkın da Cro-Magnon ırkına mensup oldukları söylenebilir. Kuzey Afrika'nın sarışın ve açık renk gözlü halkının özellikle Atlas'da buldukları muhtelif araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. *Baader* (1944) "Kuzey Afrika'da Cro-Magnon tipleri" adlı araştırmasında Fas, Cezair ve Tunuslu erkekler arasında *E. Fischer*'in Kanarya adalarında tesbit ettiği Cro-Magnon tiplerini aramayı amaç edinmiştir². Bu araştırma İkinci Cihan savaşında Fransa'daki esir kamplarındaki askerler üzerinde yapılmış ve *E. Fischer*'in belgesel materyeli ile karşılaştırılmıştır (fotoğraf ve ölçüleri). *Baader* saç ve göz rengini dikkate almadan tek taraflı olarak yüz ve kafa karakterleri üzerine durmuş, bunlara boyu da katmıştır. Boy ölçüleri *Fischer*'in tesbit ettiği boylarla büyük bir uygunluk göstermiştir. Ortalama boy *Fischer* materyelinde 169,6 cm, *Baader*'de 170,1 cm dir. Yine *Fischer*'in materyelinde boy erkeklerin % 20,8 inde, *Baader*'inkinde % 42,1 inde 171 cm nin üzerindedir. Kafa şekli bakımından uygunluk tamdır. Kanaryalılarda ortalama baş endisi 79, *Baader*'in Kuzey Afrikalılarında 77 dir. Cro-Magnon fizyognomik görünüş yanısıra karakteristik baş ölçüleri de Kanarya adalıları (bunlar Cro-Magnon kaynaklıdır) beyaz Afrikalılar arasında tam bir uygunluk göstermiştir. Tümle bu araştırma Faslılar, Cezairliler ve Tunuslular üzerinde yapılmış Irk bilimi niteliğinde bir çalışma olmaktan ziyade bu bölgede yani Beyaz Afrika'da bir zamanlar Cro-Magnon ırkının oturmuş olduğunu ve bunların torunlarının bugün burada hâlâ yaşamakta olduklarını tartışmasız bir şekilde göstermesi bakımından ilgi çekicidir.

Görülüyor ki Cro-Magnon ırkı ile Avrupa'nın ve Kuzey Afrika'nın bugünkü bazı ırkları arasında bir bağlantı kurmak mümkündür.

1 Fischer, E.: Sind die alten Kanariet ausgestorben? *Za. Ethnologie*, 62, 1931.

2 Baader, O.: Cro-magnon Typen aus Nordafrika. *Za. f. Morph. u. Anth.* Bd. XLI, Heft 1, 1944.

Burada, yukarıda da değindiğimiz gibi, Cro-Magnon ırkı ile Akdeniz ırkları arasındaki ilişkiyi unutmamak lâzımdır. Saller (1934) Avrupa'nın modern ırkları ile Eski Avrupa ırkları arasındaki mümkün ilişkiyi gösterirken Cro-Magnon ırkının bir taraftan Akdeniz ırkına diğer taraftan *Faelsch* (Dal) ırkına bağlamaktadır¹.

Şimdi Kuzey Afrika'da çok eski devirlere giderek *D. Ferembach*'ın "Kuzey Afrika Cro-Magnoide'leri" adlı yazısına dönelim:

Kuzey Afrika Cro-Magnoide'leri

Cro-Magnon adamları Üst Paleolitik'de hemen bütün Avrupa'da bu devrin başındanberi görülmektedir. Bunlar bazı ayrıntılı morfolojileri ile karakterlenmiş olup her tarafta tanımları yapılmıştır.

Bunlara benzer çizgiler gösteren fertlere prehistorik devirlerde Avrupa dışında Kuzey Afrika'da da raslanmaktadır.

Prehistorik yataklardan çıkarılmış bunlara ait kemik kalıntıları üzerinde C 14 metoduyla yapılmış olan tarihlemeler azdır. Bizim elimizde bulunan kalıntılar bu bölgede meydana çıkışları çok eski devre ait olanlardır ve Fas'ın doğusunda bulunan Taforalt magrasından gelmedirler. Bunlar bize gösteriyor ki bu adamlar burada 1500 yıl kadar, yaklaşık olarak 12070 - 10501 yılları arasında, oturmuşlardır. Bu tarihler Batı Avrupa'da Magdalénien sonuna tekabül etmektedir.

Bu fosillerle beraber bulunmuş olan Ibéromaurusien endüstri Magdalénien endüstriden farklıdır. Değişik biçimlerde küçük lamellerin çoğunluk teşkil ettiği mikrolit aletler nedeniyle bu endüstri Epi-paléolithique kültürüne akrabadır ve prehistoryenler de Ibéromaurusien endüstriyi bu kültüre bağlamaktadırlar.

Ibéromaurusien'e ait olan insan kalıntıları, Gafsa bölgesini içine alan doğu bölgesi ve Cezair'in doğusundaki Constantinois hariç, tamamen Kuzey Afrika'da (Maghreb) keşfedilmiştir²; sahil bölgesi bunun dışında kalmaktadır. Batıya doğru uzanan bu sonuncu sektör halen Akdeniz ırkına akraba diğer bir ırkın oturduğu alandır ve bu ırk Capsien kültürü ile beraberlik göstermektedir.

1 Martin-Saller: *Lehrbuch der Anthropologie*. 1957 Stuttgart Cilt 111, s. 114.

2 Maghreb: Fas, Cezair ve Tunus'u kapsayan Afrika'nın kuzey bölgesi.

İbéromaurusien endüstri ile birlikte bulunan insan yataklarının hepsini zikretmek gereksizdir. Bu yazıda bu yerler arasından üç tanesi ele alınmaktadır ki bunlar zengin materyele sahip olan ve yayımları yapılmış olan yerlerdir: Mechta-el-Arabi, Cezair'de Capsien bölge ile İbéromaurusien bölge arasındaki sınırda olup bu iki kültürün karşılaştığı seviyeye tekabül etmektedir. Afalou bou-Rhumel, bu da Cezair'dedir. Bougie'den uzakta değildir. Nihayet Taforalt, doğu Fas'da olup Oujda'nın 55 Km. kuzey-doğusundadır.

Columnata (Cezair) kaya sığnağından çıkan bir kısmı Neolitik bir kısmı Epipaleolitik'e ait olan kemiklerin etüdü henüz yayımlanmamıştır.

Mechta-Afalou adamları denilmesi alışılmış olan bu Epipaleolitik'ler kaba bir kafa görünüşüne sahip oluşlarıyla, kafa çaplarının büyük oluşu ve büyük bir kafa kapasitesi göstermelerile, dolichokran ve mesokran oluşlarıyla ve kafa kemiklerinin kalınlığıyla karakterlenirler. Eğer yalnız ergin kafaları ele alınırsa Afalou serisi dört brachykran'ın bulunuşuyla ayırt edilir. En büyük endis 84,1 e ulaşır. Piyeslerin çoğu orthokran ile hypsikran arasında yer alır. chamaekran'ların oranı yaklaşık olarak % 10 dur. Genişlik-yükseklik endisi bakımından bunlar orta derecede yüksek kafalıdır ve çoğunluğu teşkil ederler. Bunları yüksek kafalar izler. Yüksekliği az (basık) kafaların sayısı azdır.

Yan taraftan bakılınca glabel'in çok gelişmiş olduğu ve *R. Martin*'in III ve IV No.lu kategorileri arasında değiştiği görülür. Glabel bazan alın kemiği pulundan bir girinti ile ayrılmış olarak bulunur. Occipital'de bir chignon'nun bulunması nadir olup hafif surette belirgindir.

Inion çıkıntısı mutedildir. Afalou fertlerinin bazalarında ancak *Broca* sınıflamasının 4 ve 5 numaralarına ulaşır.

Linea temporalis genellikle az bellidir. Bu, bazen küçülük bir Torus angularis ile parietal'in mastoidal açısında sonuçlanır. Temporal pul çoğunlukla orta derecede gelişmiştir. Üst kenarı eğri bir eğri halinde uzanır ve sonunda düz bir çizgi halini alır. Incisura parietalis, Afalou kafalarının çoğunda az belirgin, Taforalt kafalarında ise daha belirgindir. Crête sus-mastoïde ise bu son seride az belirgindir. Processus mastoïdes kuvvetli, kalın ve yüksektir.

Yandan görünüşe göre yüzleri çoğu orthognathe'dır. Glabella-altı çukuru belirgindir, burun kemikleri dış bükeyli olup öne doğru tümseklik yapmaktadır. Elmacık kemikleri özellikle kuvvetli olup kasların tutundukları çıkıntılar çok bellidir.

Yukarıdan bakılınca tuber parietale'lerin oluşturduğu çıkıntı nedeniyle kafa pentagonoide biçimdedir. Alın çok divergent görünmektedir.

Altan bakılınca damak derin ve geniştir. Diş kemeri çoğu halde parabol şeklindedir, fakat elliptik ve upsiloid şekillere de raslanır.

Arkadan bakılınca kafa tamamile ev biçimi denilen şekildedir. Afalou örneklerinin bazıları çadır şeklini gösterir. Kafa kubbesi çoğunlukla omurgamsı biçimdedir.

Önden görünüş: kaş kemerleri göz çukurlarının üstünde belirgin bir çıkıntı teşkil etmektedir. Bazı erkek kafalarında bunların gelişimi glabella'yı geçer. Kaş kemerleri tümsekliği yanlara gidildikçe hafifler ve dışarı doğru Trigonum supraorbitalis halini alır (Cunningham ve Schwalbe'nin şemalarındaki b ye uyar). Bunlar bazen geride hafif bir oluk ile çevrilmiş olarak bulunurlar.

Yüz basık ve geniş nadiren mésène'dir, çok kez euryène veya hyperuryène'dir. Göz çukurları birbirinden ayrı, dört köşe ve basıktır. Çoğunlukla chamaeconque veya mésoconque'dur.

İki leptorhinien burun istisna edilirse Taforal'te mésorhinien'ler Afalou'dan biraz fazladır. Kişilerin çoğu chamaerhinien'lerin içine girerler. Burun kemikleri belli bir tümseklik teşkil ederler ve orta çizgi üzerinde bir ojiv çizecek şekilde birleşirler, arkada derin bir girinti meydana getirirler.

Transversal yönde çok gelişmiş olan elmacık kemiklerine ve elmacık kemerine karşılık üst çene genellikle büyük bir canine çıkıntısı ile dar görünmektedir. Canine çukuru çok kez az bellidir. Orbital bölgede çoğunlukla bir çukur vardır ve bu özellikle erkek kafalarında görülür.

Alt çeneler kuvvetli ve çapları büyük olup kuvvetli bir menton'a sahiptirler, kas rölieflri belirgindir, gonion genellikle gelişmiş ve geriye dönüktür.

Ibéromaurusien'lerde bir veya daha fazla üst kesici dişleri çıkarmak adeti vardır. L. C. Briggs (1955) e göre bu işlem muhtemelen ço-

cuklar 8 ve 11 yaşlarına geldikleri zaman yapıyordu. Alt çenenin kaynak bölgesinin (Symphyse) yüksek oluşu çenenin bu işleme karşı olan tepkisini göstermektedir. Diş kemeri parabol şeklindedir. Mutlak değerlerle büyük olan dişler kafaya oranla küçük gözükmektedir.

İskelet kemikleri ince bir görünüme sahiptirler, kas röliefleri belirgindir ve bu kemikler uzun boylu kişilere aittirler.

Taforalt serisiyle bu adamların yaşayış tarzları hakkında bir fikir edinmek de mümkün olmaktadır. Salyangoz kabuklarının çokluğu buna karşılık hayvan kemiklerinin sınırlı oluşu bu adamların büyük avcı olmadıklarını ve besinlerinin büyük bir kısmını gastropotların teşkil ettiğini göstermektedir.

Bu adamların sakin bir yaşantı sürdükleri kemikler üzerinde saptanmış olan kırık sayısının azlığından anlaşılmaktadır. Tibia, talus ve calcaneum'un çeşitli anatomik özellikleri ve spondylose izlerinin çokluğu bunlarda bir taş üzerine yahut bir tahtaya dayanarak ayaklar kuvvetli bir flexion halinde, uyluklar ise dikey bir vaziyette olmak üzere diz çökmenin çoğunlukla kabul edilmiş bir duruş tarzı olduğunu düşündürmektedir.

Bu topluluğun tecrit edilmiş bir halde yaşadığını bu yataktan çıkarılmış olan iskeletlerde Sacrum fena oluşumunun (spina bifida occulta) büyük bir çoğunlukta bulunuşu göstermektedir. Bu çoğunluk ancak dominant bir genin endogam bir izolat'ta yayılmış olması ile izah edilebilir. 1500 yıl süresince bu mağarada oturma endüstride gösterdiği durgunluk da bu görüşe ek bir belge katmaktadır.

Bununla beraber bu insanlar zekâdan ve duygudan yoksun değildiler. Taforalt'da, şimdiye kadarki en eski Trépanation görülmüştür. İyileşmiş yara izlerinin de gösterdiği gibi bu trépanation'lar büyük bir başarı ile yapıyordu (J. Dastugue, 1962). Bu işlem hiç tartışmasız el mahareti ile anatomik bilginin beraberliğini gerektirmektedir. Etrafındakilerin bakımına muhtaç olan bir kadının iskeletinde görülen birçok kırıklar onu yaşatmak için bu insanların gösterdikleri şefkat ve sevgiyi işaret etmektedir.

Avrupa Üst Paleolitik adamlarile Karşılaştırma

Bu yazının amacı Üst Paleolitik'e ait bütün insan fosillerini gözden geçirmek olmadığından burada yalnız başlıca örnekler mütalaa edilecektir.

Bu karşılaştırmada Grimaldi Çocuklar mağarasının alt seviyesinde bulunmuş olan çocuk ve ihtiyar kadın iskeleti ele alınmayacaktır. Bu parçalar R. Verneau (1906) tarafından "negroide" olarak karakterlenmiştir. Bunun bütünüle rekonstitue edilip yeniden etüd edilmesi gerekmektedir. Böyle bir çalışma bunları muhtemelen Cro-Magnon adamlarına bağlayacaktır.

Chancelade adamı Mehta-Afalou adamlarından yüzünün uzunluğu ile, kafasının harmonik olması ile, orbit'lerinin yüksekliği ile, glabella ve genellikle kafa rölieflerinin az belirgin oluşu ile ve boyunun çok kısa olduğunu gösteren iskelet kemiklerinin az uzun oluşu ile ayrılır. Combe-Capelle kafası (buna özellikle Pavlov erkek süjesi ve Brno II ve III kafaları bağlanabilir) özellikle kafanın uzun ve dar oluşu ile, az geniş bir alınla, lepten kategoriye yakın mesen bir yüzle bunlardan ayrılmaktadır; uzun kemikleri de çok kısa görünmektedir.

Grimaldi'de Barma-Grande ve Çocuklar Mağaralarında bulunmuş kalıntılarla, Cro-Magnon'da, Moravya'da (Çekoslovakya) Mladec (Lautsch) v.s. de meydana çıkarılmış kalıntılar arasındaki ihtilâflı noktaları zayıflatmaktadır. Bazı karakterlere Avrupa piyeslerinde Magheb piyeslerinden daha çok raslanmaktadır. Örneğin, Avrupa piyeslerinde occipital'in geriye doğru çekik olması, leptorin burunların sayısının çokluğu gibi. Bunlar arasında başlıca ayırıcı çizgi Avrupa şekillerinde kafanın yüksekliğinin azlığıdır ki bunu da yükseklik-uzunluk ve yükseklik-genişlik endislerinin bunlardaki küçüklüğü göstermektedir.

Moravya'daki Predmost iskeletleri büyük değişimler gösterirler. Cro-Magnon ırkına yakınlık gösteren örnekler yanısıra Brno-Combe-Capelle örnekleri ikisi ortası bir form halinde bireşmişlerdir.

Erkekler ortalama olarak çok basık bir kafaya sahiptirler. Bunlarda yüz uzun, burun dardır.

Kadın kafalarında bu farklar hafiflemektedir. Şöyle ki: Predmost IV de basion-brgma yüksekliği İberomaurusien kadın kafalarında olduğu gibi büyüktür. Bu yüzden bunların yükseklik endisleri bu sonuncuların endis değerleri arasına girmektedir. Yüz uzunluğunun az olması üst-yüz endisinin büyük olmasına sebep olmakta ve bunları Taforalt kadın kafaları ile karşılaştırma olanağını vermektedir. Gonion'lar arasındaki genişlik bakımından aralarında ayrılık yoktur.

Bütün bu fertler de boy uzundur.

Obercassel (Almanya) erkeğinin hemen bütün kafa ölçüleri, kadın kafası ölçüleri gibi, endisleri de Taforalt piyeslerinin ölçüleri ve varyasyonları arasına girer. Görülen bazı farklar çok küçük olup bunlar seçilen örneklerden ileri gelmiş olabilir (kadın kafasının en büyük genişliği azdır, erkekte basion-bregma yüksekliği gibi porion-bragma yüksekliği de Taforalt kafalarınınkilerinin aynıdır, en büyük alın genişliği ise biraz azdır). Afalou serisi ile aralarındaki tek fark onların leptorin olmalarıdır. Taforalt adamları ile aralarındaki bu fark kaybolmuştur; çünkü iki örnek bu kategoriye giren bir endise sahiptirler (her cinsten bir örnek). Bununla beraber bir özellik gösterilebilir ki bu da Alman piyeslerinde mastoide'lerin az gelişmiş olmasıdır. Diğer taraftan bunların boyları da az uzundur.

Sonuç olarak görülüyor ki bu fosillerle Ibéromaurusien'leri birbirlerine yaklaşturan bir çok noktalar vardır. Kronolojik olarak ta bu iki serinin yakınlığı gösterilebilir, çünkü Alman örnekleri Magdalénien'e tekabül etmektedirler.

Nihayet, Epipaléolithique başında, İtalya'da (Ortucchio'da) ve muhtemel olarak da Crimée'de, Ibéromaurusien'lere çok benzeyen kafalar çıkarıldığı üzerinde dikkati çekiyoruz. Şimdi aşağıdaki soruyu sorabiliriz:

Ibéromaurusien'lerin atası kimdir?

Ibéromaurusien'lerin atasal kökeni iki bakımdan ele alınabilir: phylétique bakımdan ve coğrafik bakımdan.

Phylétique köken bir çok teorilerin meydana çıkmasına sebep olmuştur. Bunların bazıları Üst Paleolitik adamları için konmuş olan teorilerle ortaklık gösterirler. Bu teorilere göre Ibéromaurusien'ler neandertalien veya melez (hybride) bir kaynağa sahiptirler. Melezler ya bir neandertalien ile Combe-Capelle tipi bir Homo sapiens'in (C. S. Coon, 1939) veyahut hipotetik "orta uzunlukta yüzlü dolikosefallerle chamaeconque kusa ve geniş yüzlü brakisefallerin" çaprazlaşmasından (E. A. Hooton, 1949) meydana gelmişlerdir. Diğer müellifler bunlar hakkında Préneandertalien bir filiation düşünmüşler veyahut bunların atalarını Présapiens'ler arasında aramışlardır.

Belgelerin yani Paleolitik insan kalıntılarının eksikliği sebebiyle bu veya diğer hipotez lehinde yararlı deliller ortaya koymak güçtür.

Bununla beraber Fas'da Cebel Ithoud'da musteryen kafaların keşfi bu boşluğu biraz doldurmaktadır. Fakat bu piyeslerin tam olarak esası bir şekilde incelenmesi tamamlanmamıştır. Biz bulunan kafalardan ilkinin kısaca inceleme fırsatını bulduk. Bu kafa tartışmasız Neandertal karakterleri kadar İbéromaurusien'leri hatırlatan bazı noktalara sahip bulunmaktadır. Biz, şüphesiz, bu kısa inceleme ile Neandertallerle Cebel Ithoud ve Mehta-Afalou adamları arasında doğrudan doğruya bir soy devamlılığı bulunduğu sonucuna varamıyoruz ve bu fikri ele alınmaya değer bir çalışma hipotezi olarak ileri sürüyoruz. Üst Paleolitik adamlarının daha iyisi Atérien adamlarının keşfi-çünkü bu arkeolojik devrin Maghreb'de çıktığı sanılmıyor-İbéromaurusien'lerin phylétique kaynağını incelememizi kolaylaştıracaktır.

Yakın-Doğu'nun Üst Paleolitik adamları hakkındaki bilgimiz oldukça fazladır. O halde bu bölgenin ataları ile bir filiation denemesine girişebiliriz. Bu sonuncu mülâhaza bizi ikinci soruyu ele almamıza yöneltir: İbéromaurusien'lerin coğrafik kökeni neresidir?

Mc Burney'e göre İspanya bunların kaynak merkezidir. E. A. Hooton, H. Vallois, L. Balout, C. S. Coon, L. C. Briggs gibi bilimliler ise Mehta-Afalou tip adamlarının Doğudan, Yakın-Doğu'dan geldiklerini ve kendileri birlikte İbéromaurusien kültürünü de getirdiklerini kabul ederler. Bunların bu bölgeye girişleri ya içeriden ova yolu ile yahut azçok kıyıları izleyerek olmuştur.

Bazı tarihlenmeler şimdiden bazı noktaların tesbitini elverişli kılmaktadır. Filistin'de Epipaléolithique endüstriyi karakterleyen Natoufien yaklaşık olarak 9000-10000 veya 11.000 yıllarında gözükmiştir. O halde açık olarak İbéromaurusien ile çağdaştır (veya biraz geç). Epipaléolithique kültür adamları Protoméditerranéen'lerdir. Bunlar Yakın-Doğu'da aynı zaman içinde İbéromaurusien'lere bağlı olmayarak evrimleşmişlerdir. Bundan başka bazı yataklarda fazla miktarda mikrolitler elde ediliyorsa da Mallaha gibi bazılarında bu aletler taş aletlerin ancak %13 nü teşkil etmektedir. Bunun dışında bu bölgede geometrik elemanların görülmesi çok önemlidir.

Yakın-Doğu'nun Üst Paleolitik Sonrası birseri kültürlerle karakterlenir. Burada mikrolitler, özellikle çeşitli biçimlerde lameller ço-

ğunluktur. Bu kültürler Suriye'de Jabroud'da Nébékien, Falitien, Skiftien; Flistin'de Kébarien kültürleridir. Bu kültürler 10-15.000 yıl önce gelişmişlerdir. Fakat bunların yapıcılarını gösteren insan kalıntıları henüz keşfedilmemiştir. Bu yüzden bunların akrabalığını tesbit etmek mümkün olamamıştır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Yakın-Doğu, bugüne kadar, Üst Paleolitik insan kalıntıları bakımından çok fakirdir. Mevcut olanlar genellikle ergin ve çocuklara ait parçalar olup yeterli bir karşılaştırma yapmaya elverişli değildirler (Ksar-Akil, El-Ouad, El-Kebarah).

Şimdiki halde Ibéromaurusien'lerin coğrafik kökenlerini tanımlama hususunda karşımızda iki olanak vardır:

1) Bu insanlar autochton'durlar ve Üst Paleolitik maghrebli bir halkın evrimile (veya bu bölgede oturan Atérien'lerden) meydana gelmişlerdir.

2) Bunlar Üst Paleolitik sonunda Yakın-Doğu'dan gelmişlerdir. Kébarien'ler bunların ataları olabilirler. Fakat kültürler ve insanlar arasında kesin bir karşılaştırma henüz yapılmamıştır.

Cro-Magnoide'lere Üst Paleolitik'de Avrupa'nın büyük bir kısmı üzerinde raslanmaktadır. Magdalénien'de, Epipaléolitique başında ve Ibéromaurusien'de -azçok çağdaş olan devirlerde- aynı olmamakla beraber çok benzer formlar Maghreb'de, İtalya'da (Ortucchio'da) ve muhtemel olarak da Crimée'de yeniden meydana çıkmaktadır.

Akdeniz havzası çevresinde bir göçün vukua geldiğini kabul ve ele almak bu sorunu açıklamada bir kolaylık gibi görünmekte ise de biz bu havzada coğrafik bakımdan birbirinden uzak yerlerde birbirine uyan bir evrimle bu yazıda ele alınması çok uzun olacak olan faktörlerin etkisi altında bir ırkın meydana geliş örneğini görmekteyiz. Alpli ırkın oluşması bize zaten böyle bir processus için bir çok belgeler vermektedir. O halde uzak mesafelerde iki tipin benzerliği bir göçü ve direkt bir fillation'u izah etmemektedir.

Bir başka mütalâa bizi kendini kabule zorlamaktadır: Epipaléolithique'de Yakın-Doğu halkı, yani Natoufien'ler, Ibéromaurusien'lere kesin olarak benzememektedirler. Eğer Ibéromaurusien'ler oriental bir soydan gelme iseler onların bütün atalarının bu bölgeyi antropolojik alanda hiç bir iz bırakmadan terketmiş olmalarını kabul

etmek gerekmektedir. Bu itibarla bu hipotezin kabulü güç görünmektedir.

Şu halde, nihayet, Ibéromaurusien'lerin kökenini bir toplumun yerinde evrimleşmesinde aramamız lâzım gelmektedir. Bunlar belki de, her ne kadar varlıkları bir çok yataklarda saptanmış ise de morfolojisi bizce henüz bilinmeyen, Atérien bir kökten gelmedirler¹.

Dr. Seniha TUNAKAN
Antropoloji Profesörü

¹ Bu yazıya eklenmiş olan Meçita-el-Arabî, Afaku-bou-Rhumel ve Taforalı tüplerine ait kafaların çeşitli yönlerden alınmış fotoğrafları 5 tablo halinde gösterilmiştir.